

5. Samlebånd

18.000 fly om året? Det er en hel del. Stemmen Her tilhører William S. Knudsen. Han taler om den amerikanske produktion af krigsmateriel under Anden Verdenskrig. Noget man må sige. Han vidste en hel del om Anders Agner.

Det er fuldstændig rigtigt. Knudsen er en utroligt vigtig person i forhold til både samlebåndets udviklingen, men også i forhold til den militære produktion og man kan sige at det er en af de lidt mere ukendte historier omkring amerikansk krigsførelse under Anden Verdenskrig. Men så meget desto vigtigere er det en historie, som vi så glæder os til at skulle fortælle om i dag.

Det er nemlig rigtigt, at vi starter med William S Knudsen, fordi han er født i Danmark. Senere blev han en af Fords ledende direktør, og lige her og nu, der handler Made in Amerika, når USA forandrer Danmark om samlebåndet, velsignelser, men også om dets forbandelser.

"President Kennedy died at 1 pm"

"Our war on terror begins with Al Qaeda"

USA er verdens mest magtfulde land. På tværs af Atlanten kan det der sker i USA, forandre Danmark. I "Made in America: når USA forandrer Danmark", tager vi ti afgørende øjeblikke i USA's historie og går tæt på, hvordan begivenhederne forandrede Danmark og verden omkring os. De to faste medvirkende i programmet er Anders Agner, der er chefredaktør på kongressen.com, og Peter Henningsen, der er historiker og museumschef fra Frilandsmuseet. Din vært er Lasse Charlie Pedersen.

Peter Henningsen, Hvis vi starter med velsignelserne. Så er det vel ikke forkert at sige, at udviklingen af samlebåndet og den industrielle udvikling i USA starter en form for revolution, som virkelig forandrer verden her i starten af det tyvende århundrede.

Egentlig kan vi trække tråde helt tilbage til slutningen af 1700 tallet og de skotske filosoffer med Adam Smith i spidsen, som introducerer læren om arbejdsdeling. Det her med, at man bliver mere industrielt produktiv, hvis en arbejder ikke laver en ting fra start til slut, men at man deler processerne op, så alle bliver specialister. Det er det som sker

i løbet af attehundredetallet med industrialismen i England, så kommer Taylor eller Taylorismen omkring 1900 som yderligere forfiner læren om arbejdsdeling, og det er det, der bliver til samlebåndet, som Henry Ford Den første direkte bliver inspireret af altså det er simpelthen Adam Smiths lære i den yderste konsekvens og det effektiviserer industrien. Det skaber standardisering på et hidtil uhørt niveau, men også med store menneskelige konsekvenser.

Og det kommer vi tilbage til for Anders Agner startende i USA, som vi jo gør i det her program. Så skaber det vel også en helt ny mennesketype, en helt ny gruppe i samfundet?

Ja, en helt ny type arbejderklasse begynder at opstå som følge af samlebåndets indtog, fordi pludselig så er det som Peter siger, så er det folk, der er specialiserede i en del af en skabelsesproces. Industriel skabelsesproces. Det vil sige, det er det samme og det samme og det samme og det går hurtigere og hurtigere hurtigere. Det er ekstremt fysisk krævende, og i starten er det også det med at I kommer bare ind på gulvet De herrer og så står der og så skal vi gøre det samme hele dagen. Det skal gå stærkt, fordi vi kan forøge produktionen på den facon. Men I får ikke nogen særlig god løn for det. Og det er for det første er det ekstremt nedslidende, samtidig med det så i stigende grad også bliver ret demotiverende for folk, fordi de tænker, at vi knokler fra morgen til aften. Og det er ikke rigtig, fordi lønningsposen matcher den udmattelse man går hjem med, så derfor bliver de også nødt til på et tidspunkt at hæve lønninger men en ny type arbejderklasse opstår på grund af samlebåndet.

Og Peter Anders er jo på vej ind på det her. Men nu snakker vi om velsignelserne, men prøv lige at trække linjen op. Hvad er så forbandelserne?

Altså hvis vi kigger på Henry Ford specifikt Fords fabrikker, så brugte Ford jo det kneb at hans medarbejdere fik faktisk en højere løn, end de gjorde hos General Motors, så han kunne trække folk over, og det var fordi han havde denne her. Han var ikke bare et Businessmand, men han var også en ideolog. Han var det idealist, som havde et særligt moralsk program. Han vil udbrede til hele den amerikanske befolkning, startende med sin egen familie og sine medarbejdere.

Folk skulle have en ordentlig løn, og de skulle have råd til at investere i det, fabrikken producerede. Altså de skulle have råd til en Ford bil. Det var en del af at lokke folk over. Til gengæld herfor Så skulle de også åbne deres hjem for en særlig nærmest inkquisition, som uanmeldt kunne komme på besøg når som helst og inspicere, om de førte den moralsk levevis, som Ford foreskrev. Det vil sige, man må ikke ryge. Man må ikke drikke, hvis man blev grebet i det. Så bliver man simpelthen fyret. Medarbejdere, som tog for mange pauser blev anklaget for at stjæle tid fra Ford. Ganske enkelt. Det var tyveri af Fords tid ganske enkelt. Så det var et helt særligt moralsk kodeks. Det var, mener jeg på en måde forløberen for det, vi ser i Sovjetunionen og Nazityskland. Det er skabelsen af masse mennesket, mennesket som en maskine, en robot. Alt bliver automatiseret. Individet er intet. Massen er alt. Det handler om produktionen.

Og alt det. Det skal vi tale meget mere om. Lige om lidt. Men først tager vi lige en tur tilbage til Detroit cirka 1908. Og hvordan det startede med samlebåndet og den moderne industrialisering.

Det her er lyden af bilproduktion på en dengang for mere end 100 år siden ny måde: samlebåndet. En ny industriel revolution.

Ford fabrikkerne i USA er foregangsmænd på dette område tilbage i 1913, hvor første samlebåndsproduktion begynder.

Man opdeler samlingen af bilerne, og det betyder, at man kan producere meget mere på kortere tid. Det er den danske udvandrer William S. Knudsen, der var hovedarkitekten bag denne revolution hos Ford, og siden bliver han direktør i General Motors.

William S. Knudsens arbejde var så imponerende, at han i 1940 af præsident Roosevelt bliver bedt om at blive ansat af den amerikanske regering for at få sat fart på produktionen af krigsmateriel. Og her taler Knudsen om den amerikanske produktion af fly under Anden Verdenskrig. Han forklarer, at man nu kan producere tusind fly per måned, og at de vil stige til 1500 kort efter. Ganske enkelt på grund af denne effektive arbejdsmetode.

Anders Agner du har jo ikke været i Detroit 1908, det er du lige en tand for ung til. Men du har været i Detroit. Prøv lige at sætte scenen her, fordi det var meget specielt, at vi snakker så specifikt om et sted i USA.

Detroit er jo bilbyen over dem alle, i en nation, som jo kører bil til alt, der er Detroit kerneby nummer et i forhold til bilproduktion. Det er som Peter siger, det er der Ford ligger, det er der General Motors ligger, det er der en masse af de store amerikanske bilproducenter har deres hovedkontor, hvor produktionen udspringer fra, og det var det ved at blive allerede på det tidspunkt. Og det er det den dag i dag. Så en by, som har gået ganske gevaldigt meget igennem siden 1908 på godt og ondt, fordi altså ikke mere end en lille håndfuld år siden at byen officielt gik bankerot. Altså at byen Detroit gik officielt konkurs. Jeg var, det er ti år siden jeg var i Detroit ti et halvt år siden tilbage i vinteren 2010, og da var det altså sådan på bunden af den økonomiske krise, den amerikanske national ledighed lå på omkring 10 procent, i Detroit lå den officielt på 15, men den reelle har nok snarere været omkring de 25-30 procent, folk var gået fra hus og hjem, fordi bilindustrien blev så hårdt ramt af den økonomiske krise. Men det er meget tankevækkende, fordi Detroit var engang en af de byer i USA, som man så hen mod med stolthed og glæde og med en amerikansk patriotisme. Og deres bys slogan var noget så malerisk byen, hvor livet er værd at leve, og det tror jeg ikke, de synes, dengang jeg var der tilbage i 2010, da krisen virkelig kradsede. Men det var sådan, det blev dengang, og det var især på grund af bilindustrien, som altså virkelig buldrede derudad. Og det starter med samlebåndet tilbage i 1908.

Ja for Peter, kan man sige lige om lidt der vender vi os mod, kan man sige, det du snakkede om med hvad det er samlebåndet skaber for mennesketyper og forløberer, for måske at det gør fascismen muligt. men prøv lige at gå tilbage til denne her arbejder, der opstår i USA, hvor Anders siger, at det var at det var værd at leve. Der var vel også nogle positive ting ved det her.

Man kan vel godt sige selvom det kan være svært at tidsfæste. Måske er det endda starten på forestillingen om the american dream, for det som Ford også skaber, industrialiseringen muliggør de højere lønninger for man kan afsætte mere. Det er, at arbejderne bliver til middelklassen. De vil ikke ligefrem white collar workers, men de bliver til middelklasse og får pludselig råd til en masse industrielle goder. Derved bliver de et forbillede for den europæiske arbejder, for man kan se. Hold da op. I USA kan

man uden uddannelse gå ind på en fabrik lige fra gaden. Det prælede Ford i øvrigt af at folk behøvede ingen uddannelse. De kunne bare gå ind fra gaden ved samlebåndet, og så kunne de tjene penge og få sig et lille hus i forstæderne og en bil. Altså, det var, som man kunne realisere alt og det kunne man under ingen omstændigheder i Europa på dette tidspunkt.

Før programmet talte vi med Ole Sønnichsen, der har skrevet en række bøger om USA's historie og blandt andet har beskæftiget sig med samlebåndet. Jeg spurgte ham om, hvor stor betydning den opfindelse har haft.

Det at samlebåndet kom ind i den amerikanske industriproduktion, gjorde at alting kunne skaleres op. Det at man før producerede en bil på ti timer, kunne man samle dem på. Så kunne man lige pludselig samle dem på fem timer. Alt kunne gøres hurtigere, ved så også at sætte samlebåndet i system. Det kom jo fra de store slagterier i Chicago så det var ikke fordi man ikke kendte dem i forvejen, men Ford var ligesom de første der tog det ind så man kunne bruge det i Amerika, siden i resten af verden Og succeshistorien kender vi jo i dag.

Det rykker vel også ind i Europa og i Danmark bare med lidt forsinkelse, at man netop ser, at arbejderne kommer til byen, og der opstår den her moderne arbejderklasse?

Jamen det gør det. Helt konkret sker det ved at Ford får sine første fabrikker på Nørrebro i København, og hermed introducerer man simpelthen samlebåndene. Man mener jo, at det første samlebånd i Danmark faktisk er Fords fabrikkerne i Heimdalsgade senere i Sydhavnen, så det bliver introduceret over hele Europa, samlebåndet. Det er simpelthen effektiviteten. Mennesket bliver gjort til en robot.

Og Anders Agner så skal vi lige have historien om manden, vi startede med, for der er en særlig grund. En af grundene til, at den her fabrik kommer til at ligge i Danmark, og hvad ...?

Det er William S. Knudsen. Vel nok den... Det ville være rigtigt at sige, at William S Knudsen nok af den allermest succesrige danske udvandrers historie der findes, altså er med skurkene rejst som ganske ung mand, rejste fra Danmark med ganske få kroner på lommen og rejste med skib på tværs af Atlanterhavet. Rejste til USA med håbet om en ny tilværelse, hvor han for alvor kunne folde sig ud. Og det må man sige. Det gør

han. Er du rigtig klog? Han stiger langsomt i graderne og bliver i starten af 1900 tallet der blev han ansat i Ford og er med til at drive hele dette samlebåndsproduktion show frem ved at han er usædvanlig effektiv omkring det. Han kan se, hvordan man hele tiden kan optimere processer, og han kan se, hvordan man kan gå ind og skrue på forskellige komponenter, så man hele tiden gør det så smart og så billigt og så godt som muligt. Og det gør altså også bare at han stiger i graderne på et tidspunkt ender det godt nok med han rager uklar med Ford og skifter til en anden stjerne, General Motors. Men det er altså en mand, der virkelig, virkelig kravler op af både den økonomiske og den sociale rangstige og ender som en af USA's allerrigeste mænd og en af de vigtigste spillere i forhold til, siden da FDR også kalder på hans hjælp. Da krigen er brudt ud. Men det kan vi så tage senere. Men han er en mand, som virkelig har stor, stor betydning for hele det hele Den produktions udvikling som startede, da samlebåndet gjorde sit indtog.

Peter hvis vi lige skal samle op på denne Blok her. Så vi ser på de positive sider. Hvad er den store betydning af, at vi får Opfindelsen eller indførelsen af samlebåndet så?

Hvis man ser isoleret på det, har det jo en enorm økonomisk betydning for effektiviteten og produktiviteten på fabrikker, og dermed muliggør det også, at arbejderne får en bedre løn, der muliggør i hvert fald i USA hele fagforeningsproblematikken, som så er en anden historie. Men altså det gør arbejderne løfter simpelthen arbejderne op fra at være en total udbyttet underbetalt slave kunne man nærmest sige til faktisk at blive en politisk faktor i de forskellige stater. Startende i USA.

Nu siger Peter det her med, at arbejderne bliver en politisk faktor. Hvordan ser man det?

Jamen, det ser man jo ved, at man pludselig har politikere, som gør, hvad de kan for at appellere til dem. Både føderal og på delstatsniveau. Altså sige altså talte direkte til denne her gruppe af arbejdsvælgere og sige hey. Jeg vil gerne arbejde for bedre vilkår for dig. Jeg vil gerne sikre, at du faktisk får nogle rettigheder. Jeg vil gerne sikre, at du ikke bliver udnyttet af en eller anden rig fabrikschef, som bare er ude på, at bruge dig på alle tænkelige måder i forhold til produktion og så ellers bare derfra ryge cigarer, når du er gået hjem med dårlig ryg og nervesammenbrud. Og det må man sige. Det får altså pludselig gehør. Selvfølgelig fordi det, som vi snakkede om før, det er især i starten.

Noget som man i de store producenter forsømmer det her med at tage deres medarbejderes ve og vel tilstrækkeligt alvorligt. Så da der er politikere, der ligesom får fært af, at der var noget at hente her, jamen så er det jo også en gamechanger i amerikansk politik, og har defineret det lige siden. Det er utænkeligt at forestille sig nu her i 2020, at man i den igangværende præsidentvalgkamp ikke ville tale om, hvad man ville gøre for arbejdere vælgerne, hvordan man ville prøve at ramme blandt andet den del af middelklassen, som måske er den lidt lavere del af middelklassen, og hvor dem...

Det ser man vel også i dansk politik. Og det handler i virkeligheden om at gøre så meget som muligt for middelklassen? Ja, det er fuldstændigt det der er sagens kerne. Det har sit udspring her. Man ser denne nye type af arbejds vælgere, som man gerne vil nå, og måden at gøre det på det er at love dem bedre rettigheder.

Peter Henningsen. Så vender vi os mod de, kan man sige, de mere dystre sider af de her forandringer, der kommer i samfundet. Du sagde tidligere, at det hele det her med, at man får den nye arbejderklasse, og de kommer ind og står ved samlebåndet. Det er det, der skaber grobunden for fascisme. Hvad mener du?

Det mener jeg med, at her ser man masse mennesket i funktion, og er der noget, der symboliserer de fascistoide og kommunistiske bevægelser. Så er det jo det her med at individet er intet, massen er Alt. Det ser vi ud fuldt udfoldet i Sovjetunionen, Nazityskland, Kina og så videre. Og det er så interessant faktisk, at Ford anlægger en fabrik i Sovjetunionen i slutningen af tyverne, og det menes rent faktisk, at Stalin bliver inspireret af Fords metoder af fabrikker til de første femårsplaner i Sovjetunionen. Ford anlægger også fabrikker i Nazityskland, som faktisk er med til at producere lastbiler til den tyske krigsindustri. For at gøre det endnu mere skørt, under anden verdenskrig, bliver disse fabrikker jo bombet af amerikanske bombemaskiner. I 50'erne lægger Ford fabrikkerne sag an mod den amerikanske stat for erstatning, og de vinder sagen. Det er jo helt barokt.

Men det gør vel også en anden ting. Det er vel, at man reducerer vel også mennesket til at være en, hvordan skal man sige det, en ressource, som man kan cost benefit analysere på.

Jamen fuldstændig, altså det man gør mennesket til en robot. Man tager ikke de menneskelige hensyn. Mennesket skal være et produktivt væsen. Mennesket er sat i verden for at producere vækst, og det er jo stadigvæk en retorik, vi støder på i dag i moderne politik. Hvor der tales om vækst, vækst, vækst og menneskelige ressourcer. Mennesket skal optimeres. Vi har haft det herhjemme i forbindelse med skolereformer og så videre. Hvad man skal kunne i skolen, og det er test, og det er det ene og det andet. Det er effektivitet, effektivitet som om, at mennesket faktisk kun lever for at producere. Det er et alvorligt brud med det gamle samfund, der var langt mere religiøst betinget. Altså før midten af det tyvende århundrede. Det handlede ikke om vækst. Der handler det om moral. Vi taler om inden for økonomisk historie, at man tidligere havde en moralsk økonomi og senere får man en profit økonomi. Det er der, vi er i dag, og det er også et resultat af den amerikanske inspiration og af samlebåndet i det hele taget.

Ja og vel også det jeg sagde, at mennesket er noget, man godt kan ofre.

Jamen mennesket betyder intet. Det er massen der er alt. Og så på den måde er det i familie med de fascistiske bevægelser. En anden ting, det også er i familie med som synes jeg er lidt sjovt, er hele denne her tekno teknologisering, som også kommer ind i elektron musikken i sådan noget som 1980'erne, hvor Kraftwerk, det tyske band Kraftwerk er nok det mest kendte. Mennesket er en maskine, så det kommer også ind i musikken og er med til at skabe den moderne techno, som findes den dag i dag. Det har også sin forhistorie i samlebåndet.

Anders Agner det her med, at det er hele produktionsapparatet er blev professionelt, og mennesket er blevet en ressource. Hvad kommer det til at betyde for de krige, der så kommer, først Første Verdenskrig og så Anden Verdenskrig?

Jamen, der går vi lidt tilbage til og snakker om, ham vi talte om før, William S Knudsen, fordi han er dygtig til det her. Han er skrap til produktion. Han er skrap til produktions optimering, og da Anden Verdenskrigs i særdelshed begynder at buldre og det rør altså på sig mere end bare lidt i denne del af verden, hvor vi bor i Europa. Jamen, der kan FDR Franklin Roosevelt, præsident i USA. Han kan godt se, at han har brug for hjælp. Han har brug for kompetent folk som William Knudsen til at gå ind og hjælpe ham med at strømline hele militærproduktionen fordi USA's militær er ikke klar til krig på den måde, som det er nødvendigt for dem at blive, man har ikke materialet i tilstrækkelig

grad på daværende tidspunkt. Så Roosevelt kan godt se, at det skal løftes meget hurtigt, fordi ellers så løber de tør for materialer i forhold til, hvor stor en udfordring det er, at de skal i gang med løfte i forhold til at bekæmpe Hitler. Så han ringer efter William S Knudsen. Siger du bliver nødt til at komme og hjælpe mig. Jeg har brug for din hjælp, og det er en fantastisk historie, fordi Knudsen er på det tidspunkt øverste chef i General Motors og en af USA's rigeste mænd og tjener rigtig mange penge, og FDR han sender så bud efter ham og får ham til Washington og siger. Jeg har brug for din hjælp, jeg har brug for at du overtager produktionen af hele det militære isenkram, jeg har brug for at du stiller dig i spidsen for at løfte det her. Og ja, her er så den rigtig, rigtig gode nyhed. Jeg kan give dig en dollar i løn for det og Knudsen han siger ja ud fra, at han mener, at han har fået så meget af sit nye hjemland. Så han er jo dansk af baggrund, men er jo så blevet amerikaner siden hen og har levet der på det tidspunkt i hen omkring 40 år. Da det her så sker og vil gerne give tilbage til det, der er hans nuværende hjemland, og derfor accepterer han så også, at hans gage det er en dollar for at løfte det her kæmpe, kæmpe, kæmpe apparat op på et niveau, som gør, at det kun kan stå distancen og rent faktisk er med til at besejre Hitler. Og det er jo også det, der igen er en del af historien om Knudsen. Det er altså den rolle, han spiller i forhold til ... det er jo ikke på selve slagmarken. Det er jo virkeligheden mere bag facaden. Hele klargørelsen.

Vi hørte det i lydklippet i starten med de 18.000 fly, og jeg ved ikke, hvor mange kampvogne og alt muligt andet.

Man kan nærmest ikke andet end undervurdere Knudsen, det er helt utroligt så stor en rolle han spiller i forhold til, at USA kan gå ind i krigen så aktivt og med den materielle styrke, som de så også ender med.... Ja det er maskinen, og hvem der har mest materiel, der bliver meget, meget afgørende.

Peter det der med, at vi får samlebandet, den moderne industrialisering. Hvilke spor har det i dag?

Jamen, det har selvfølgelig mange spor. Men jeg vil mene, at det helt, helt overordnet centrale, det er forestillingen om vækst. Den her forestilling om, at vi hele tiden kan blive rigere og rigere og gøre det bedre og bedre. Den moderne forestilling. Den fandtes ikke for 100 år eller 150 år siden. Det opstår med samlebandet og industrialiseringen i USA, som har vist, at vi kan vækste, som det hedder på moderne dansk. Der er ingen der spørger om, hvorfor vi skal vækste, gør det mennesket lykkeligere? Det er der ikke

nogen der spørg, men det er som om det handler om bare at blive rigere og rigere ved at effektivisere og effektivisere. Vi finder jo også et moderne ord, som LEAN det her med lean processer. Det er jo i virkeligheden fuldstændig samme, vi har forestillingen om, at vi hele tiden kan effektivisere og rationalisere. Men der er ingen, der spørger om de menneskelige omkostninger.

Anders Agner noget af det, vi også taler om. Det er at når Peter han peger på det her med, hvad det har gjort ved processerne i dag. Og vi taler så meget om vækst, men noget af det man så dengang, som du selv var inde på det er det med at man får skabt den moderne arbejder som får enorm politisk betydning. Hvor meget af det er der tilbage i dag?

Jamen ikke så meget, i al fald ikke så meget som der var engang, fordi at efterhånden som teknologien udvikler sig, så kom der også det, der hed robotter. Og det gjorde, at noget af det, som tidligere havde været lavet af mennesker ved samlebåndene, pludselig kunne overlades til robotter.

Hvis man kigger på, hvordan det ser ud i USA, så er det faktisk noget, som spillede en stor rolle i forhold til den 2016 valgkamp, som gjorde Trump til amerikansk præsident, fordi det han kørte på, lytterne kan sagtens huske hans make america great again slogan men det der var det der var vigtigt det var.

Han blev ved med i den ånd, som hans slogan skulle forstås i hele tiden at tale om det Amerika, der var engang. Dengang man havde, han står og priser noget, der ikke er der længere, noget, der er forsvundet - tungindustrien er forsvundet fra USA.

Den er blevet lagt i Latinamerika eller i Asien, fordi det er billigere. Der kan man presse lønningerne ned på et niveau, som man måske ikke ville kunne det i USA, og derfor har man flyttet det.

Så han talte meget om det her med, at han ville tage den type af jobs tilbage til USA, fordi der var en masse af de mennesker, som havde mistet deres arbejde under kriseårene, som pludselig stod uden mulighed for at komme i beskæftigelse samtidig med - det er så en anden sag. Men at boligmarkedet også havde tabt så meget flyvehøjde, så de kunne ikke engang flytte sig. Jeg har talt med folk i Detroit, som jeg kan huske jeg mødte en mand der sidst i 50'erne, som havde boet der i over 30 år. Så sagde jeg. Men hvordan kan I ikke bare flytte dig og din kone, da børnene er flyttet hjemmefra og flyttet væk fra Michigan hvor Detroit ligger? Hvorfor kan I ikke også bare

flytte? Det kan jeg ikke. Vores hus har tabt så meget værdi, så vi kan ikke flytte os, så vi kan for det første ikke sælge skidt. Og hvis vi eventuelt skulle komme af med det en dag så har det tabt så meget værdi, så vi går på halen derfra.

Men det er jo en udvikling, du fuldstændig kan oversætte til Danmark?

Ja, det kan man jo se..

Ja både og, der vil jeg godt indskyde noget her, for det, som er det særlige ved USA, er, at man har en kæmpe arbejdsstyrke, som ingen uddannelse har, og som man tidligere... det var ikke nødvendigt, for man kunne altså gå ind i tung industrien i bilindustrien. Du behøvede ikke uddannelse. Enhver kunne skabe sig en lykkelig fremtid. Det var det, der stoppede, da alt blev overtaget af robotter. Og i Europa. Da fandt man jo løsningen ved at give uddannelse til folk. Altså statsbetalt uddannelse, for eksempel uddannelse, der var til at betale. Vi må uddanne os til væksten. Det har man ikke gjort i USA. Man har ikke reformeret sit uddannelsessystem, så man har stadigvæk en kæmpe gruppe af mennesker, der ingen uddannelse har. Det er det egentlige problem i det moderne USA.

Ja, fordi når du for eksempel... Da jeg for ti år siden var i Detroit og gik ned på jobcentrene nede i centrum af byen og talte med folk, der kom ned for at søge efter jobs, der ikke var der. Jeg talte med en fyr. Han havde arbejdet nede på Chrysler og nede på gulvet og stået og samlet biler og bygge biler. I hvad var det han sagde 18 år eller noget i den stil.

Det var det han kunne. Han havde ikke nogen uddannelse at falde tilbage på. Så med mindre at der kom nye jobs inden for bilindustrien, som han kunne gå hen og få, jamen så var der ikke noget. Og det eneste han havde på det tidspunkt kan jeg huske jeg talte med ham, det var. Han var med til at lave enkelte småstumper, som skulle bruges til dele af bilsammensætninger i forbindelse med selve bilproduktionen. Det var sådan noget så havde han fem timer her eller ti timer i løbet af en uge. Det var småting og det eneste, der var tilbage for ham nu, det var at bo i sin bil, fordi der var ikke andet at komme med efter. Det var lige akkurat. Det er jo ikke at leve, det er at overleve, og det er der desværre rigtig mange eksempler på i USA som følge af det her.

Så hvis en meget, meget skarp optrukket konklusion det er at samlebåndet gjorde mennesket til maskiner og så kommer robotterne og overtog det hele. Og løsningen på

det hele er, som vi har gjort i Europa og i Danmark. Det er uddannelse. Ja der er sgu nok ikke nogen vej udenom. Tak skal I have begge to. Det var made in America når USA forandrer Danmark om forbandelser og velsignelser ved samlebandet.

Programmet her var produceret af Kiss content for Loud og Nationalmuseets medie Vores Tid. Tilrettelægger og producer Tom Carstensen. Christina Fabrin hedder Jeg og jeg har speaket. Lasse Charlie Pedersen var vært og redaktør.